

Глузд Ольга Борисівна

студентка групи ППМ-1-15-2.0д, VI курс, спеціальність «Практична психологія»
k64k139@bigmir.net

Науковий керівник:

Циганчук Тетяна Володимирівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Інституту людини
Київського університету імені Бориса Грінченка
t.tsyhanchuk@kubg.edu.ua

УЯВЛЕННЯ ПРО СІМЕЙНІ СТОСУНКИ У ЖІНОК З РІЗНОЮ ТРИВАЛІСТЮ ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ

Анотація. У статті розглянуто поняття «сім'ї», «образу сім'ї», «сімейних стосунків», «сімейних сценаріїв», «сімейних постулатів», «кризи подружнього життя», порівняно особливості уявлень про сімейні стосунки у жінок з різною тривалістю подружнього життя.

Ключові слова: сім'я, образ сім'ї, сімейні стосунки, кризи подружнього життя.

Актуальність та доцільність дослідження. За даними Держкомстату за 2015 рік на 295 тисяч укладених шлюбів в Україні припадає 130,7 тисячі розлучень. Тобто, розлучаються 44,3% подружніх пар. При цьому, якщо взяти до уваги цивільні шлюби, то рівень розлучень в Україні, за даними фахівців, сягає 61%. За даними Євростату за 2015 рік - це найвищий показник у Європі.

Психологи серед найпопулярніших причин розлучень виділяють: неготовність будувати стосунки, різний погляд на грошовий достаток, алкоголізм одного з членів подружжя, незадоволення сексуальним життям. Але найчастіше на перше місце виходить так званий «синдром невиправданих сподівань». Кожна людина уявляє сімейні стосунки по-різному (в залежності від стереотипів ідеальної сім'ї, соціального статусу, звичок). Коли в результаті очікування не співпадають з реальністю, настає розчарування сімейним життям, що і призводить до розірвання шлюбу.

Існує велика кількість досліджень уявлень про сім'ю, які описують специфічні особливості подружжя (З. Розенталь, М. Джеймс, В. Сисенко, С. Голод). Проте ми не знайшли достатньо інформації про зміну

образу сім'ї у жінок в залежності від тривалості перебування у шлюбі. Це і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Поняття «сім'ї» розглядали у двох напрямках: «сім'я як мала група» (соціальні психологи М. Земська, В. Меншутін, К. Криченко, В. Терехін) та «сім'я як система» (соціальні психологи Є. Антонюк, Ю. Альошина, Л. Гозман; у межах психотерапії : С. Кратохвіл, С. Мінухін, В. Сатир). «Образ сім'ї» досліджували Т. Мішина, Л. Москвичев, В. Торохтій. Питання сімейних стосунків цікавило Е. Ейдміллера, В. Юстицькіс, Є. Васильєву, П. Дічюс. Поняття кризових періодів подружнього життя розглядали Ф. Василюк, А. Осипова, О. Силяєва, В. Целуйко, О. Кронік, К. Кронік.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження уявлень про сімейні стосунки у жінок з різною тривалістю подружнього життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття сім'ї є загальноживаним та багатограним, а його чітке наукове визначення досить складне. У різних суспільствах і культурах воно не є стандартним і може відрізнитися за змістовним наповненням. Навіть в психології відсутнє стандартне значення цього терміну, тому що кожна її галузь по-різному розглядає його.

Звідси слідує, що напрями та підходи до дослідження сім'ї є різноманітними. Серед напрямів це поняття розглядають як «малу групу» у соціальній психології (як засноване на наявності певної тотожності цінностей, а також схожості життєвих позицій подружжя у взаєминах зі світом) та «систему» з точки зору психотерапії (пояснюється термінами «межа», «підсистеми», «відкрита сімейна система», «закрита сімейна система») і соціальної психології (відхід від пошуку провідної діяльності сім'ї до розгляду системи її життєдіяльності). З погляду психологічних підходів, термін було розглянуто у психодинамічному, поведінковому, когнітивному,

гуманістичному, екзистенціальному, і, виходячи з їх теоретичного підґрунтя, пояснено значення сім'ї [1].

Звертають увагу дослідники і на такі терміни, як «образ сім'ї», «сімейний міф», «сімейні постулати», «сценарії повсякденного життя» та їхній вплив на баченні сім'ї. «Образ» виступає у ролі сімейної самосвідомості та регулює поведінку сім'ї, узгоджує позиції окремих її членів (Т. Мішина) [2]. Сімейний міф є своєрідним механізмом психологічного захисту сім'ї, який виконує оберігаючу функцію та сприяє підтримці цілісності сімейної системи (Н. Оліфірович) [3]. Сімейні постулати – це самоочевидні істини, якими виступають судження членів сім'ї про власну сім'ю і якими вони керуються у своїй поведінці. Через них індивід привносить у свою сім'ю «зовнішній світ» (Е. Ейдміллер). Сценарії повсякденного життя характеризуються уявленнями індивіда про певні типові (ті, що повторюються) ситуації. Це також «внутрішня картина» життя сім'ї (Е. Ейдміллер) [4].

У сучасних дослідженнях «образ сім'ї» та «уявлення про сім'ю» використовують як ідентичні, хоча уявлення не розкривають усього значення образу (він складається з мотиваційного, когнітивного та емоційного компонентів), а відображають тільки когнітивний його аспект [5].

Поняття «сімейні стосунки» є достатньо широким та включає у себе створення і підтримання сімейних і родинних відносин, такі як подружні, батьки-діти, дітей у сім'ї, з далекими родичами.

Подружні стосунки - взаємини між чоловіком і дружиною. Це глибоко особисті відносини, які знаходяться в постійному розвитку і характеризуються готовністю до компромісу, вмінням рахуватися з потребами партнера, поступатися один одному, розвивати в собі такі якості, як взаємна повага, довіра, взаєморозуміння [6].

Як бачимо, перший термін ширший за другий і включає його в себе.

В історичному плані сімейні стосунки розвивалися від нічим не обмежених відносин між статями через груповий шлюб до парного і моногамного шлюбу, тобто одношлюбності; спорідненість по матері передувала спорідненості по батькові [6].

Що стосується подружніх стосунків, то Е.Г. Ейдміллер і В. Юстицкіс виділили такі стадії подружніх відносин, які відображають процес їхнього становлення та розвитку: вибір партнера, романтизація відносин, індивідуалізація стилю подружніх відносин і формування правил, стабільність/змінність, фаза екзистенціальної оцінки [7].

Періодизація Є. К. Васильєвої, виділила п'ять стадій життєвого циклу: зародження сім'ї; народження і виховання дітей; закінчення виконання сім'єю виховної функції; діти живуть з батьками, і хоча б один з дітей не має власної сім'ї; подружжя живе одне або з дітьми, які мають власні сім'ї. Вона показала функціонування сім'ї на найважливіших етапах розвитку та вплив стадій на подружні стосунки [7].

Також вивчення літератури показало, що в даний час проблемам подружжя - батьківства - спорідненості приділяють більше уваги не тільки в теорії, а й на практиці. Результати досліджень можна побачити у роботах Ю.Є. Альшиної, В.М. Дружиніна, С. В. Ковальова, А.С. Співаковської, Є.Г. Ейдемільера.

Психологія сімейних відносин концентрує увагу на дослідженні закономірностей міжособистісних стосунків у сім'ї, внутрішньосімейних стосунків (їх стійкості, стабільності) з позицій впливу на розвиток особистості.

Поняттям «криза» у стосунках називають період, коли колишні відносини перестають влаштовувати, не розвиваються за звичними та домовленими шаблонами, відсутнє бажання жити разом як раніше [8].

Кризи сімейного життя можна розглянути з погляду двох їх можливих варіантів. Перший називається «кризою розвитку» і характеризується

передбачуваним виникненням криз впродовж життя та на різних стадіях розвитку сім'ї (народження дитини, одруження, дорослішання дітей і так далі). Другим є «криза ситуації» і ті події, які потрапляють до цієї категорії, належать до непередбачуваних стресових факторів (втрата працездатності, розлучення, конфлікти) [8].

Що стосується періодизації кризових періодів, то універсального варіанту не було знайдено. Кожен психолог (О. Силяєва, В. Целуйко), відповідно до власних критеріїв, вибудовує власне бачення цих етапів. Але, все одно, серед розглянутих, можна виділити спільні: це криза 1 року, 3-7, 14, 20 років [8].

Нами було проведено дослідження уявлень про сімейні стосунки у жінок з різною тривалістю подружнього життя, участь у якому взяли 80 жінок віком від 20 до 54 років, що були поділені на 4 групи в залежності від тривалості перебування у шлюбі: недавно одружились (до 1 року); перебувають у шлюбі від 3 до 7 років; перебувають у шлюбі від 10 до 16 років; перебувають у шлюбі більше 20 років.

Методичну базу дослідження склали такі діагностичні методики:

- опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (А. Волкова);
- опитувальник «Вимір установок в сімейній парі» (Ю. Альошина, Л. Гозман, К. Дубовська);
- опитувальник «Методика ціннісних орієнтацій» (М. Рокіч);
- методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація О. Прихожан).

На першому етапі дослідження нами був проведений аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження.

Другий етап дослідження стосувався психологічної діагностики уявлень про сімейні стосунки у жінок з різною тривалістю подружнього життя.

Аналіз результатів проведеного дослідження був здійснений у два етапи. На першому - ми проаналізували особливості внутрішньогрупових результатів кожної з груп (в залежності від тривалості перебування у шлюбі) окремо і виявили таке:

- для жінок, які перебувають у шлюбі 1 рік, важливі такі речі, як: домагання у соціальній активності, романтичне кохання, здоров'я, життєрадісність. Найвища самооцінка стосується авторитету серед однолітків. Найменш важливими вважають: красу природи, потрібність ставити високі запити. Спостерігається неусвідомленість важливості сексуальної сфери та невпевненість у собі;

- для жінок, які перебувають у шлюбі 3-7 років, пріоритетними є: домагання у соціальній активності, відношення до дітей, здоров'я, чесність. Найвища самооцінка припадає на власний характер. Не актуальними є: сексуальна сфера, суспільне визнання, творчість. Показник впевненості у собі є найнижчим серед інших шкал;

- для жінок, які перебувають у шлюбі 10-16 років характерна важливість власної зовнішності, егалітарного влаштування сім'ї, кохання, ефективності у справах. Найвище оцінюють свій характер. Приділяють найменшу увагу господарчо-побутовій сфері та емоційно-психотерапевтичній функції зі свого боку, непримиренні з недоліками, мають низький показник у відношенні до людей та важливості щастя інших. Найнижче оцінюють здібності у виконанні ручної роботи;

- жінки, які перебувають у шлюбі більше 20 років надають перевагу очікуванню виконання емоційно-психотерапевтичної функції від партнера, егалітарному влаштуванню сім'ї, власним здоров'ю та відповідальності. Найвищу оцінку дають своєму характеру. Найменш важливими вважають зовнішність, потрібність високих запитів, задоволення. Негативно оцінюють людей та ставлять на останнє місце стан свого здоров'я.

На другому етапі ми проаналізували особливості порівняння різних вікових груп (в залежності від тривалості перебування у шлюбі) за допомогою t-критерія Стюдента. Їхнє зіставлення між собою показало різні результати (шкали опинялись у пріоритеті при зрівнюванні з однією групою і знецінювались з іншою).

1 рік та 3-7 років. Для жінок, що у шлюбі 1 рік, важливі більш поверхневі та соціальні речі (зовнішня привабливість, авторитет серед однолітків, ефективність у справах). Жінки, що у шлюбі 3-7 років, звертають увагу на чесність, свободу, відповідальність. Це говорить про зміну їхніх пріоритетів та початок цінування необхідних рис особистості для життя.

1 рік та 10-16 років. Для жінок, що у шлюбі 1 рік, на перше місце виходять сімейні цінності та мрії про майбутнє (романтичне кохання, негативне відношення до розлучення, відчуття боргу, необхідність від партнера емоційної підтримки). Для жінок, що прожили у шлюбі 10-16 років, сім'я поступається бажанню реалізувати себе через роботу. Цьому стають підтвердженням шкали, які були обрані: ефективність у справах, незалежність, впевненість у собі, егалітарне влаштування сім'ї.

1 рік та більше 20 років. Результати жінок, що у шлюбі 1 рік, показали мало важливих моментів. В основному це знову ті, що направлені на зовнішнє та соціум (привабливість та наявність друзів). Жінки другої групи активно шукають сенс подальшого життя на цьому етапі в роботі, побуті та передачі знань наступному поколінню.

3-7 та 10-16 років. Група 3-7 років у першу чергу зосереджена на вихованні дитини, тому відносини з чоловіком втрачають попередню романтику та погіршуються. Це підтверджують обрані шкали як відчуття боргу та зниження інтересу до сексуальної сфери. Жінки іншої групи, після довгого сидіння вдома та виховання дітей, готові направляти свою енергію на роботу та покращення стосунків з чоловіком.

3-7 та більше 20 років. Жінки, що у шлюбі більше 20 років, витрачають свої сили на побут і роботу та краще оцінюють себе (у порівнянні з групою

3-7 років, із семи шкал оцінювання самооцінки кращі результати за п'ятьма шкалами). Також група 3-7 років у шлюбі не показала пріоритетних для неї моментів при зрівненні з іншою. Це може свідчити, що у цей період жінка сконцентрована на вихованні дитини настільки сильно, що коло її інтересів сильно звужується і все стає менш важливим на основному фоні материнської опіки.

10-16 та більше 20 років. Жінки, на етапі 10-16 років у шлюбі, переключають свою увагу з дитини на роботу та реалізацію власних можливостей. Для них починається новий етап не тільки у трудовій сфері, але і у відносинах, які погіршились у попередньому періоді. Цей проміжок наповнений життєрадісністю, високими запитами, бажанням ефективності виконуваних справ, романтичним коханням, підвищеним інтересом до сексуальної сфери. Жінки, що у шлюбі більше 20 років, цей етап вже пройшли та перенаправили енергію в побут та роботу, але вже не займають активну позицію, а перейшли до стабільної та спокійної. Романтичні почуття знову вгасають і партнер починає сприйматися як друг.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. У загальному підсумку виявлено, що перший кризовий період (1 рік заміжжя) характеризується для жінки активністю у суспільному житті, будівництвом реальних планів на майбутнє (народити дитину, зберегти теплі відносини з чоловіком, не розлучитися). У 3-7 років (коли у жінки з'являється малюк) йде повне переключення її уваги на нього та його виховання. Основна мета – бути поруч і максимально приділяти увагу, поки дитина активно її потребує. Звичайно, стосунки з партнером відходять на другий план і спостерігається їхнє погіршення. У період 10-16 років у шлюбі жінка відходить від виховання дитини та починає приділяти час реалізації власних можливостей.

Часто напрямком для розвитку стає робота. Відносини з чоловіком переживають стрімкий розвиток, йдуть на покращення і досягають піку після попереднього етапу. У заміжніх жінок, які прожили більше 20 років разом з партнером, знову настає спад у відносинах (втрачається романтика, чоловік сприймається як друг). Енергія, яка витрачалась на дітей (вони у цей час вже виросли та починають створювати свої сім'ї), тепер перенаправляється на вників, побут та роботу. Починається спокійне та розмірене життя.

1 рік також характеризується поверхневими та соціальними речами, сімейними цінностями та мріями про майбутнє; 3-7 років – зміною пріоритетів та початком цінування необхідних рис особистості для життя, звуженим колом інтересів на фоні материнської опіки; 10-16 років – заклопотаністю власною реалізацією та відновленням стосунків з чоловіком; більше 20 – переключенням сенсу життя на побут, роботу, допомогу дітям, зміною відношення до партнера.

Вивчення уявлень про сімейні стосунки у жінок з різною тривалістю подружнього життя може стати підґрунтям для розробки комплексних корекційних та профілактичних програм для роботи в галузі сімейної психотерапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глава 16: Семья и брак. / А.И. Кравченко // Социология. — М.: Проспект, 2010. — С. 272-352.
2. Психотерапия, энциклопедия, словарь. Психотерапевтическая энциклопедия / [под ред. Карвасарского Б.Д.] – [2-е изд]. — СПб.: Питер, 2002. - 1024 с.
3. Олифинович Н. И. Психология семейных кризисов / Н. И. Олифинович, Т. А. Зинкевич-Куземкина, Т. Ф. Велента. – СПб.: Речь, 2008. – 360 с.
4. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – [3-е изд.]. – СПб.: Питер, 2002. – 656 с.
5. Шубина А. С. Образ семьи в картине мира детей, оставшихся без попечения родителей: автореф. дисс. канд псих. наук: спец. 19.00.07. – «Возрастная и педагогическая психология» / А. С. Шубина. – Волгоград, 2009. – 21 с.
6. Соціологія: підруч. / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; [за ред. Н. П. Осипової]. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 336 с.
7. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи/— [3-е изд.]. — СПб.: Питер, 2002. — 656 с.: ил. — (Золотой фонд психотерапии).
8. Сімейні кризи та шляхи їх подолання / О.І. Качанова // Молодий вчений. - 2011. - №10. - Т.2. - С. 141-145.

ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ У ЖЕНЩИН С РАЗНОЙ ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬЮ СУПРУЖЕСКОЙ ЖИЗНИ

Глузд Ольга Борисовна

студентка группы ППм-1-15-2.0д, VI курс, специальность «Практическая психология»
k64k139@bigmir.net

Научный руководитель:

Цыганчук Татьяна Владимировна

кандидат психологических наук, доцент кафедры практической психологии Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
t.tsyhanchuk@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье рассмотрено понятия «семьи», «образа семьи», «семейных отношений», «семейных сценариев», «семейных постулатов», проанализированы кризисы супружеской жизни, сравнено особенности представлений о семейных отношениях у женщин с разной продолжительностью брака.

Ключевые слова: семья, образ семьи, семейные отношения, кризисы семейной жизни.

VIEWS ON FAMILY RELATIONSHIPS AMONG WOMEN WITH DIFFERENT DURATION OF MARRIAGE

Hluzd O.

group PPM-1-15-2.0d, VI course, specialization «Applied psychology»
k64k139@bigmir.net

Scientific adviser:

Tsyhanchuk T.

Ph.D. in Psychology, Associate Professor of Applied psychology department of Institute of Human sciences of Borys Grinchenko Kyiv University
t.tsyhanchuk@kubg.edu.ua

Annotation. The article discusses the concept of "family", "family image", "family relations", "family scenarios", "family postulates" and "marriage crisis"; compared differences in ideas of family relationships among women with different duration of family life.

Key-words: family, family image, family relations, marriage crisis.